

BILJEŠKE

Smatram da ovim, kako smo kazali, doslovno prevedenim nedovršenim stihovima ne treba nikakav komentar. Iz njih je vrlo jasan ponos Roberta Visianija time što se školovao u Splitu, što se tu znanstveno i humanistički odgajao, što se divio arhitekturi, prirodi i narodu ovog grada.

Ta Visianijeva ocjena starog Splita ima posebno značenje u djelima ovog znanstvenika širokog dijapazona djelovanja koji je obišao mnoge gradove naše zemlje, Italije i Evrope, ali se u svojim radovima samo o Splitu tako zanosno izrazio. Za svoj rodni Šibenik, na primjer, kako smo već naveli, kaže samo da je »kazališno lijep«. Ništa nije kazao o Padovi, gradu u kojem je proveo najveći dio svog života, ili o Firenzi u kojoj je više puta bio, o Rimu, Beču, Petrograđu itd. u kojima je povremeno boravio. Visiani je sigurno i kasnije dolazio u Split, ali na pitanje kada i u koji predio moći ćemo odgovoriti kada bude dovršeno sređivanje njegovog herbarija, na čemu se intenzivno radi u spomenutom padovanskom Institutu.

Ovom prilikom zahvaljujem gospođi Mafaldi Menegallo, voditeljici Biblioteke »dell'Istituto di Botanica e Fisiologia Vegetale dell'Università di Padova« zbog njezine susretljivosti.

- 1) Petar Matković: Svjetski botaničar Robert Visiani Šibenčanin — značajni hortikulturni radnik Robert Visiani, Zagreb 1977; Prilozi obilježavanja 100-godišnjice smrti Roberta Visianija, Hortikultura 1978/2.
- 2) Petar Matković: Svjetski botaničar itd.
- 3) Ibid.
- 4) Lombardsko-Venetska Kraljevina (1815—1856).
- 5) Razmatranja o genusu i vrsti u botanici.
- 6) Taj moto glasi:
... peragro loca nullius ante
Trita solo: — juvat integro accedere fontes
Atque haurire; juvatque novos decerpere
fiores.
- 7) Robert Visiani: O vegetaciji i klimi otoka Lokruma u Dalmaciji, Trst 1863, str. 13.
- 8) Cvjetko Mika: Robert Visiani i prosvjetiteljstvo, Hortikultura 1978/3; Robert Visiani kao filozof; Robert Visiani kao jezikoslovac i pjesnik. Referati na simpoziju u Šibeniku.
- 9) Za šira objašnjenja vidi moj rad »Idealistička kategorija u materijalističkoj formi mišljenja«, Zbornik II PA, Split 1976.
- 10) Broj arhiva 62/7, str. 3; 62/8, str. 4; 62/9, str. 4.
- 11) Ivan Ostojić: Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700—1970), Split 1971, str. 22.
- 12) Ibid. str. 42.
- 13) Za šira objašnjenja o Didošu vidi rad bilješke 11, str. 38 i slijed.
- 14) To jest Poljica kraj Šibenika.

Franko Oreb

ARHITEKT THARA U SPLITU

U prošlosti ovog grada bilo je ljudi domaćih i stranaca koji su svojim javnim djelovanjem na raznim područjima dali doprinos njegovoj kulturnoj baštini.

Rad mnogih od njih ostao je nezapažen ili nedovoljno uočen sve do današnjih dana. O jednoj takvoj ličnosti iz starog Splita, koja je svojim djelovanjem ostavila traga u arhitekturi ovog grada, bit će riječi i u ovom napisu. To je arhitekt August Thara.¹⁾ Rođen je u Königsbergu 1849. godine. Ovaj grad je bio u Istočnoj Pruskoj, međutim nakon II svjetskog rata, Potsdamskim sporazumom 1945. godine, sjeverni dio Istočne Pruske s Königsbergom pripojen je SSSR-u. Danas je to Kalinjingradska oblast s glavnim središtem Kalinjingra-

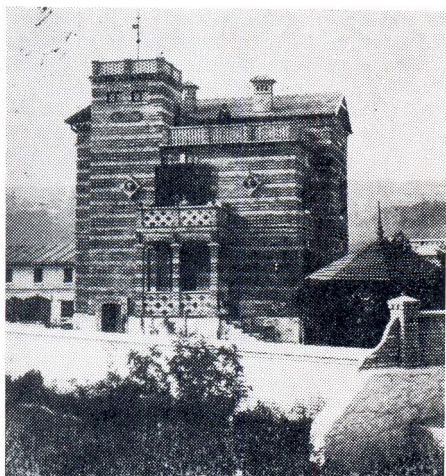
dom (bivši Königsberg). Izgleda da se školovao u svom rodnom gradu jer je Königsberg bio jaki kulturni centar s univerzitetom utemeljenim još sredinom XVI stoljeća, Zbog vjerskih razloga (proganjan kao katolik od protestanata) kao i klimatskih uvjeta, s obzirom da je bio srčani bolesnik, došao je negdje osamdesetih godina prošlog stoljeća u Split. Volio je Dalmaciju i Split u kojem je boravio sve do svoje prerane smrti. U njegovom kratkom radnom vijeku splitska epizoda ostavila je traga u graditeljskom nasljeđu Splita. Naime, po dolasku u Split, ubrzo je ušao u krug narodnjaka Gaje Bulata, kasnijeg splitskog načelnika, jednog od najzaslužnijih boraca za narodni preporod u Splitu.

Arhitekt August Thara

To prijateljstvo urodilo je i poslovnom suradnjom. Bulat će ustupiti Thari dio svoga terena (danas na uglu Bihacke i Žrtava fašizma), na kojem će ovaj izgraditi svoju vilu. Inače Bulatov teren je zahvaćao područje na jugu od Bihacke do Mikačićeve, na zapadu Drvarske i na istoku do ulice Žrtava fašizma sve do stare zgrade vodovoda na sjeveru, podignute 1880. godine. Na ustupljenom prostoru Thara će projektirati i izgraditi svoju vilu, nazvavši je »Vila Antonia« po svojoj ženi. Kuća je dovršena prije probijanja željezničkog usjeka (1877. god.) zbog kojega je izgubila zapadni dio parka. Ova vila je građena od opeka u specifičnom stilu, koji u sebi nosi značajke sjevernjačke pseudohistorijske arhitekture. Za ovu vilu, kao i za ostale na periferiji tadašnjeg grada, bilo je karakteristično da su izgrađene u skladnom prostoru svog parkovnog okoliša. I ova zgrada je bila okružena manjim parkom, jednim od najljepših u tadašnjem Splitu. Bio je uređen pod utjecajem talijanskih hortikulturnih rješenja s biranim raslinjem i skladno oblikovanim stazama s klupama, na kojima se za sparnih dana i večeri sjedilo i odmaralo u sjeni borova, čempresa,

oleandra, bršljana, vinove loze i ruža. Na uređenju i održavanju ovog parka bio je angažiran poseban vrtlar iz Italije. Vila je imala s jedne strane gloričet od željezne konstrukcije obavijen penjačicama, a s druge strane konjušnicu, sa stajama za konje u prizemlju a na katu sa sobama za konjušare i kočijaše. Za ovu vilu i park je vezana i jedna zanimljiva i interesantna epizoda. Naime, kada je car Franjo Josip II 1875. god. boravio u Dalmaciji i Splitu, na povratku kočijom iz Solina u Split, jednog sparnog dana, odmorio se u gloričetu ove vile. Izgradnjom pruge i usjeka okrnjen je zapadni dio vrta, gloričet s istočnom ogradom i ulazom je razrušen od bombe u II svjetskom ratu, dok je nekadašnja konjušnica prije rata prepravljena u jednu privatnu tvornicu sapuna. Posebna pažnja na ovoj vili je bila posvećena zaštiti ulaza, kao i vrtnoj ogradi sa skladno oblikovanim željeznim vratima. Na pročelju su dvije glave od terakote u medaljonima. I unutrašnjosti zgrade je bila posvećivana jednaka pažnja. Svi katovi imaju istu tlocrtnu dispoziciju a do njih se komuniciralo drvenim stepenicama, koje su kasnije zamijenjene kamenim zbog straha od požara. Podovi su bili od mozaika i keramičkih pločica. U tinelu je još sačuvan originalni namještaj kupljen u Beču na jednoj izložbi, kao i emajlirane peći, što je sve nekad sačinjavalo inventar radne sobe. Nakon Tharove smrti, njegova se udovica preudala za Ratkovića, koji je imao drogeriju u današnjoj Krešimirovoj ulici. Thara će kasnije, za uzvrat ustupljenom prostoru, projektirati i izgraditi Bulatu vilu u današnjoj Bihackoj ulici, a tada na periferiji grada, u stilu koji je inače bio uobičajen na kraju XIX stoljeća u sjeveroistočnoj Evropi. S prostranim vrtom uređenim po talijanskom a dijelom po engleskom hortikulturnom rješenju, to je bila jedna od najljepših vila na periferiji tadašnjeg Splita. Dovršena je negdje devedesetih godina prošlog stoljeća. Nažalost, danas je veći dio vrta uništen novogradnjom na istočnoj strani (zgrada »Lavčevića«), a dio stilskog namještaja iz ove kuće u kojoj je Bulat živio do svoje smrti čuva se danas u Muzeju grada Splita. Ova vila danas predstavlja zaštićeni spomenik kulture Rješenjem Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu br. 24/29 od 6. kolovoza 1973. godine i upisana je u Registar nepokret-

Vila »Antonia« s glorijetom
i konjušnicom

nih spomenika kulture istog Zavoda pod brojem 688. Ove dvije vile, koje je projektirao i izgradio arhitekt Thara, kao i neke druge koje su nam se do danas sačuvala, koje su nekad predstavljale krajnu periferiju grada, a danas su u njegovom središtu, značile su visoki domet tadašnje građanske stambene i opće kulture. One danas predstavljaju vrijedan fundus splitskog graditeljskog nasljeđa, koji bi kao i ostala kulturna dobra trebalo čuvati i dolično prezentirati, na što je u više navrata upozoravao te pisao u stručnim publikacijama i dnevnoj štampi dr D. Kečkemet. Ove vile ne predstavljaju samo domet u arhitekturi onog vremena već nam svojim stilskim karakteristikama ukazuju i na porijeklo utjecaja, koji su dopirali u tadašnji mali Split. S tog aspekta bi i »Vilu Antonia-Ratković« trebalo zaštititi i sačuvati jer je i ona danas ugrožena budućim nasipavanjem željezničkog usjeka i izgradnjom kolektora s njene zapadne strane. Budući da su ove vile izgrađene u svom skladnom parkovnom okolišu, to treba čuvati i taj njen okoliš, park, vrt. Oduzimanjem toga okoliša, kida se njena integralna cjelina i one više ne predstavljaju onu vrijednost koju su nekada imala. Izgleda da je arhitekt Thara učestvovao u izgradnji šibenske bolnice kao i režija

duhana u Imotskom ili Vrgorcu. Za sada se još ne može pouzdano tvrditi da je u tim radovima sudjelovao i arhitekt Thara mada kod indirektnih njegovih nasljednika postoji spomen o tome. Naime u »Spomen-knjizi o sedamdesetopetoj godišnjici opće bolnice u Šibeniku 1883—1958«, Šibenik 1958, nalazi se i članak dra Mirka Dražena Grmeka »O zdravstvu starog Šibenika«, u kojem na str. 25 govori o gradnji šibenske bolnice ali ne spominje ni projektanta ni izvođača. U »Šibenskom listu«, IX, 1958. u prigodnom članku »75. godina šibenske bolnice«, navodi se pak da je nacрте i trebovnik izradio arhitekt Kruno Wridmann, te da je bolnica dovršena 24. lipnja 1883. godine. Budući je Thara bio i izvođač, te često putovao po terenu, nije isključeno da je možda sudjelovao u izgradnji šibenske bolnice ili pak kao nadzorni organ kontrolirao izgradnju. No, to treba još utvrditi.

Thara je umro mlad, u 47. godini života, od srca. Pokopan je na nekadašnjem starom sustipanskom groblju. Njegov grob je bio u X, polju, sjeverozapadno od centralnog paviljona. Na kamenom obelisku je slijedeći natpis:²⁾

HIER RUTH

AUGUST THARA ARCHITEKT
BAUUNTERNEMER
GESTORBEN AM 20 NOVEMBER
1896.
IM 47 LEBENS JAHRENS
FRIEDEN SEINER ASCHE.

Nerazumnim uništenjem sustipanskog groblja uklonjen je grob i uspomena na ovog stranca, koji je s dalekog i hladnog Baltika došao u sunčani Split, ostao u njemu sve do svoje smrti i svojim djelovanjem dao doprinos njegovoj kulturnoj i graditeljskoj baštini.

BILJEŠKE

- 1) Podatke i fotografije za ovaj članak su mi dali indirektni nasljednici arhitekta Thara po ženskoj lozi Franc Foretić i njegova kćerka Eta udata Gošović i dr S. Gošović, kojima i ovom prigodom zahvaljujem.
- 2) Za podatak zahvaljujem dru Dušku Kečkemetu.